

Голгофний хрест

СИМВОЛ ЗВ'ЯЗКУ НЕБА І ЗЕМЛІ

Сьогодні людство відзначає 2000-ліття з дня народження Ісуса Христа. Як збережено і втілено у традиціях образ свого духовного вчителя, зокрема, у вічних вимірах життя і смерті, всеперемагаючого добра над злом, пам'яті і зв'язку живих із відбуленими у вічність своїх предків буковинським народом — бесіда нашого оглядача Марії Вишневської з директором Чернівецького художнього музею Тетяною Дугаєвою.

— Вивчаючи місця вічного спочинку наших співкращ, зокрема, Руське кладовище у Чернівцях, чи є воно характерним цвинтарем, на ваш погляд, європейського типу, чи має певні особливості у символіці образів?

— Руське кладовище у Чернівцях є одним з характерних для заходу України цвинтарем європейського типу з численними пам'ятниками XIX–XX ст. В ансамблі чернівецького некрополя спостерігаємо цікаві прояви мистецтва кам'яної пластики взагалі і особливостей символіки образів зокрема.

Звертає на себе увагу різноманітність композицій з пісковика, мармуру, граніту та розмаїття форм кам'яної пластики: як от оздоблені різьбою та рельєфами обеліски, стели, пілони, постаменти, колони та хрести, кругла скульптура та малі архітектурно-меморіальні форми у вигляді капличок.

— Чи були ці намогильні знаки типовими для відтинку цього періоду і хто їхні автори?

— Стилiстично однорідні групи намогиль-

них знаків другої половини XIX–початку XX ст. є переважно типовими за рішенням та виконанням. Типові пам'ятники виготовлялись у масовій кількості спеціальними майстернями у Чернівцях. Їх авторами були майстри різного творчого рівня. Переважали серед них вправні ремісники, які виконували надгробки як під впливом народного різьбярства, так і за зразками професійного мистецтва.

— На чому ґрунтувалося це мистецтво і яким було за змістом?

— За змістом це мистецтво є сакральним і ґрунтується в значній мірі на символах і алегоричних образах. Умовна система знаків та інакомовностей є збагаченою складним переплетінням елементів християнської та міфологічної символіки з фольклором, обрядами і відлунням язичництва.

Закінчення на 2-й стор.

Різнорманітні схеми їх поєднання та художнього втілення утворюють певні відмінності від цвинтарів інших місцевостей. Поодинокими, з числа тих, що зберіг час, є оригінальні композиції, які позначені високою художньо-образною виразністю.

Класичні типи надгробків як піраміда, стела, колона, обеліск здавна були символами вічності та уособленням сонця й перемоги. На Руському кладовищі вони здебільшого є оздобленими різноманітними символічними атрибутами, алегоричними та зрідка геральдичними знаками або портретними зображеннями, які дають уяву про того, хто покоїться на цьому місці.

— Які пам'ятники на Руському кладовищі є найбільш поширеними?

— Намогильні хрести — символи віри та життєвого терпіння. Як традиційний тип православного надгробка, хрести посідають окреме й особливе місце. Водночас, із їх сакральним призначенням, вони є унікальними мистецькими витворами через різноманітність композицій і багатоваріантність форм. Прикметним є різюче багатство символіко-декоративних мотивів хреста та численні їх прояви на чернівецькому кладовищі.

— Які види пам'ятників, де використано хрести, можна побачити на Руському кладовищі частіше, а які є поодинокими?

— Одним із видів пам'ятників є хрест без п'єдесталу, який виступає самостійною формою меморіальної споруди. Подібні хрести на Руському кладовищі є поодинокими. Прикладом може слугувати монументальний і лаконічний хрест з кінцями круглої форми з плоскою вирізьбленим оком у трикутнику на середхресті — божественним символом Бога і Всевидячого Ока. Його споруджено на

могилі Людвіга Штейдера в 1883 році. Такий хрест більше не трапляється на Руському кладовищі. Рідкісною є також композиція з трьох латинських хрестів без п'єдесталу, мотив якої лише раз повторюється у вигляді фронтона склепу.

Хрест на постаменті є зазвичай поширеною формою надгробків і має численні варіанти композицій із багатою й різноманітною символічною атрибутикою.

— Чи трапляються на Руському кладовищі у надгробках та пам'ятниках мотиви, що прийшли до нас з древніх часів?

— З древніх часів перейшли до давньої християнської символіки космологічні знаки у вигляді сонця і місяця, які часто пов'язані із зображенням євхаристії або сцени розп'яття Ісуса Христа. Таких пам'ятників на нашому кладовищі збереглося надто мало, як от, наприклад, хрест, на кінцях якого сонце і місяць зображені з людськими обличчями, а на середхресті з вінком — чаша для причастя (напис не зберігся). Відлунням язичницьких вірувань є і солярні знаки — у вигляді розет — “образів небесного раю”. Такі багатопелюсткові розетки, а часом — “вазони” вирізьблені на кінцях та середхресті плоско або рельєфно (надгробок Костянтина Тойфула 1906 року).

Різнорманітними є і хрести із зображенням кола — сонця на середхресті (символу вічного життя), поза яке виступають кінці хреста (надгробок Валентина Маньковського останньої чверті XIX ст., хрест роботи Вільгельма Москалюка 1897 року на могилі Марії Гайвас, чудовий мармуровий хрест з ритованим вінком на могилі Георга Віговича 1937 року, а також хрести з мотивом кола на надгробку Антона Кохановського 1906 року). В інших хрестах коло на середхресті нерідко заповнювали зображенням голови Богоматері або Ісуса Христа (надгробки Ан-

ГОЛГОФНИЙ ХРЕСТ — СИМВОЛ ЗВ'ЯЗКУ НЕБА І ЗЕМЛІ

6 січня 2001 року

Буковинське Віче

дреаса Журавського 1881 року, Рудольфа Дроздовського 1910 року). Привертає увагу і напрочуд виразна пластика хрестів із розташованим у колі різьбленим образом Богоматері з немовлям та надгробок 1881 року Габрієла Агобсодського.

Мотив кола у мистецтві стилю модерн знайшов напрочуд оригінальне декоративне втілення у надгробках із стилізованим променистим хрестом-розетою, створених у кращих мистецьких традиціях початку ХХ ст. (поховання Нікоровича 1915 року, Єротея Пігуляка 1924 року, родини Клірерну 1932 року).

— Чи є, на ваш погляд, зпоміж цієї групи пам'ятників такі, що якимось вирізняються?

— З-поміж усіх пам'ятників цієї групи вирізняється криноподібний хрест 1866 року з написом, який з часом став незбірливим: "... De Motium /nascut de Calmucki/... 30 Junii 1866". Постамент без хреста нині знаходиться зліва від входу (біля вулиці Зеленої). Вирізняє цей один з найдавніших пам'ятників архаїчна дохристиянська символіка сонця і землі, а крилоподібні кінці хреста мають вигляд ледь розкритої квітки

лілеї (у даному випадку — як проростаюче сім'я), а на круглому середхресті зображено прадавній символ родючої землі — ромб з крапками в колі. З другої сторони середхреста — вінок з написом "ICXC".

— Пані Тетяно! Цей хрест та його орнаментальні мотиви збереглися лише на фото та замальовках зроблених вами. Продовжуючи розмову про хрести, неможливо оминути теми дерева, яке знайшло своє втілення у намогильних хрестах.

— Відомо, що з давнини дерево є об'єктом поклоніння та поетичним мотивом численних обрядів та фольклору, які

пов'язані зі смертю в тому числі. Традиційний мотив дерева, як символ вічного й неперервного життя, як метафора дороги до потойбічного світу знайшов своє втілення у численних намогильних хрестах. У різні роки було споруджено доволі хрестів на постаментах, які відтворюють давні намогильники у стилізованій формі дерева, що нагадує про міфічне "Древо Життя", як прообраз хреста. Їх рамена нагадують сучкуватий

стовбур дерева з корою, либонь, мають трилисні кінці (серед численних типових — надгробок Бендас 1882 року, пам'ятник роботи Л. Кукурудза 1900 року на могилі Ніколає де Кірте, надгробок Євгенії Ярошинської, померлої 1904 року, мармуровий хрест на могилі Н. Гормузакі, пам'ятник Юстина Пігуляка 1919 року). Інший, споруджений 1920 року пам'ятник на могилі Захарія Воронки, має вигляд могутнього дерева без крони із зламаними гілками. Відомо, що в Біблії вічне Світлове Дерево виступає у двох формах: як дерево життя (пізнання добра) і як дерево смерті (пізнання зла). В інших варіантах похилене дерево є знаком смерті. Так само як і дуб, акація вважається священним деревом. Як біблійний символ, це гнучке й тверде дерево перейшло до європейського мистецтва, уособлюючи душу і безсмертя.

— Зображення яких дерев трапляються на нашому цвинтарі сьогодні?

— На Руському кладовищі є зображення акації лише на кількох пам'ятниках у варіанті похиленого дерева на горі. Мотив акації майстерно втілено майстром В. Марку у надгробку Янку Урсулян 1915 року, а також у пам'ятнику, що встановлено на могилі протоєрея Георгія Товстюка, померлого 1963 року. Незламна міцна акація, яка немов у печалі низько схилилася на брилі, увінчує й монументальну композицію 1917 року (поховання Броніслава Еразма Масвського).

Близьким за символікою до мотиву дерева є і погребальний вінок, який означає зв'язок життя і смерті, тобто зв'язок двох світів. На хрестах вінки з лавру та вінки скорботи з дубового листя (від біблійського "дуба плачу", під яким ховали померлих) символізують віру, силу, закон і славу життя (надгробки Юрія Федьковича 1838 року та пам'ятник 1897 року роботи Вільгельма Москалюка).

— Які вінки, окрім вінків із священних дерев, трапляються у надгробних пам'ятниках на Руському кладовищі?

— Нарівні із вінком священних дерев є жалобні вінки із різноманітних квітів. Квітки та головки спільного маку з-поміж них є доволі часто і здавна сприймаються як символ вічного сну. Одним із типових надгробків з мотивом вінка є розширений хрест на низькому постаменті. У численних варіантах він трансформується у стелу із стильовими рисами різьбленої пластики початку ХХ століття. Характерним прикладом є хрест-стела 1912 року гробовця родини лицаря де Семаки, а також надгробки роботи В. Москалюка (надгробок родини Гайвас 1897 року).

Подекуди на хрестах трапляються зображення тернового вінка (надгробок М. Буковського, рік невідомий), а також хреста Голгофи, драбини зі списом і палицею та чаші — символів страстей Христових, страждання та довготерпіння. Більшість пам'ятників цієї групи виконані у традиціях народного мистецтва.

Велично й монументально виглядає пам'ятник 1926 року роботи Кароля Москалюка на могилі Симеона Видинівського у вигляді тесаної з пісковика гори з накладним мармуровим хрестом. Гора має усталену сакральну символіку, як місце народження і смерті. Водночас бачимо надгробки з хрестом, спорудженим на постаменті неправильної або ступінчастої форми у вигляді нагромадженого каміння (надгробки Франціска Андроніка 1893 року, О. Георгіу 1924 року). Така суцільна кам'яна брила символізує гору Голгофу, від якої і походить назва "голгофний хрест". Такий хрест на горі символізує зв'язок неба і землі.

— Я вам дякую за розмову. В наступних номерах нашої газети ми продовжимо вашу розповідь про символи та алегорії в меморіальній кам'яній пластинці Руського кладовища в Чернівцях другій половині ХІХ-початку ХХ століття.